

Nadenken over taal en identiteit met Yoko Tawada

Duitse literatuur

Boeken - 30 september 2019 - Auteur: Ewout van der Knaap

Onze nieuwe literatuurcolumnist heeft een voorliefde voor poëzie en veel ervaring met literatuuronderwijs: Ewout van der Knaap, universitair hoofddocent Duitse letterkunde in Utrecht, gaat vanaf nu afwisselend met Britta Böhler over literatuur schrijven op Duitslandweb. Duitstalige literatuur is niet per se geworteld in de Duitse cultuur, laat hij zien. Neem Yoko Tawada...

Met de Dag van de Duitse eenheid wordt gevierd dat de Duitse staat een geheel is. Maar wat is Duitse identiteit? De diversiteit van Duitse identiteit is groot, en navenant breed geschakeerd is ook de Duitstalige literatuur. Die literatuur omvat ook wat door schrijvers met een Oostenrijkse of Zwitserse pas wordt geschreven, denk aan Robert Menasse, Teresa Präauer, Lukas Bärfuss, Peter Stamm of Sibylle Berg.

Alleen al aan de Deutscher Buchpreis kun je zien dat we 'Duits' moeten koppelen aan de taal en niet noodzakelijkerwijs aan de cultuur. Mijn favoriet op de shortlist voor dit jaar werd geboren in Joegoslavië en woont pas sinds zijn puberteit in Duitsland: Saša Stanišić met 'Herkunft'. Veel emigranten kiezen voor het schrijverschap in één taal, zoals Wladimir Kaminer en Olga Grjasnowa.

Yoko Tawada is een biculturele uitzondering, zij schrijft zowel in het Duits als in het Japans. Zij blinkt uit in het reflecteren over talen en identiteiten. Zij wordt bewonderd om haar vindingrijke observaties en vervreemdende taalvondsten. Zij kan uitweiden en peinzen over een gezegde als "eine Brücke schlagen" en daarmee de lezer verrijken. In Japan is zij bekend als vernieuwer en in het Duitse taalgebied als grensverleggend schrijfster. Vorig jaar ontving zij de Carl-Zuckmayer-Medaille (2018) voor haar verdiensten voor de Duitse taal. Tawada's motto: "Iedere taal bestaat uit andere talen".

Duits moeten we koppelen aan de taal en niet noodzakelijkerwijs aan de cultuur

Haar dichtbundel 'Abenteuer der deutschen Grammatik' (2010) behaalde meerdere oplagen, wat voor een dichtbundel zeldzaam is. Haar associatieve, soms

dromerige zoektocht naar en tussen de talen laat je als lezer nadenken over hoe taal onze waarneming stuurt. In 'Überseezungen' (2002) staat een verhaal waarin de ik-persoon Afrikaans leert: "*Ich möchte als Dolmetscherin arbeiten*". Waar wil zij dat dan doen? "*In meinem eigenen Traum*".

Wie in de metro omringd is door smartphones, is verrast als Tawada in haar bundel *Talisman* (2018, 9edruk) beschrijft dat iedereen in de metro van Tokio leest. Zij gaat in op hoe verschillend de handen zijn die de boeken vasthouden, hoe de boeken tot maskers worden. Tawada leert ons te kijken.

In haar Tübinger Poetikvorlesungen, die onder de titel 'Verwandlungen' (2000) zijn verschenen, schrijft zij bijna verlegen over haar vreemdheid, die tegelijkertijd zo productief is. In 'Etüden im Schnee' (2014) (vertaald als 'Memoires van een ijsbeer') gaat het over menselijkheid, migratie en vervreemding. De ijsbeer die een autobiografie schrijft, merkt op: "Het begrip mensenrechten was bedacht door mensen die alleen aan de mensen denken." Het mensachtige dier doet denken aan Kafka's dierenverhalen. Haar Japanse toneelstuk 'Kafka Kaikoku' (2011) is zelfs een expliciete variatie op het werk van haar grote voorbeeld Kafka.

Onlangs verscheen de eerste Nederlandse vertaling van 'Kentoshi', een dystopische roman over het leven na een ramp: 'De laatste kinderen van Tokyo'. De Duitse vertaling luidt 'Sendbo-o-te' (2018). De Engelse vertaling van die roman, 'The Emissary', leverde haar de National Book Award (2018) op. Een vitale hoogbejaarde zorgt voor zijn achterkleinzoon die net als andere jeugdigen zwak van gezondheid is, terwijl de staat vreemde woorden weert en de levensmiddelen schaars zijn.

Yoshiro, de oude man, droomt ervan naar Duitsland te gaan, maar de Japanners komen hun land niet meer uit. In een verlaten luchthaventerminal ontwaart Yoshiro een spin 'met een opvallend patroon, met van boven naar onder een zwarte, rode en gele streep. Het is die kleurencombinatie omdat ik op het punt sta naar Duitsland te vliegen, zag Yoshiro in'. De duiding laat de conclusie toe dat de waarneming door de innige wens wordt vervormd. Dat hij even later een spin 'met een rood-wit-blauw strepenpatroon ziet' heeft voor de Nederlandse lezer een bijzondere symboliek. De waarneming van de spinnen signaleert dat de identiteit gebaat is bij het contact met andere culturen. Tawada is een lerares in interculturaliteit.

Lezing in Utrecht

Als writer-in-residence van het Centre for the humanities van de Universiteit Utrecht is Yoko Tawada begin oktober bij de afdeling Duitse taal en cultuur te gast, waar zij gastcolleges en workshops geeft. In [een lezing op 4 oktober](#) zal

Tawada ingaan op haar recente roman en de vertaalproblematiek.

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel:

<https://duitslandinstituut.nl/artikel/33568/nadenken-over-taal-en-identiteit-met-yoko-tawada>